

Н. О. Татаренко, канд. екон. наук, проф.,
кафедри міжнародної економіки
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Відносини між нашими народами складалася протягом століть. Але закінченого інституціонального оформлення почали набувати лише після визнання Туреччиною в 1991 році незалежної України. Основу добросусідських українсько-турецьких взаємин закладено в таких міжнародно-правових документах, як Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою республікою від 4 травня 1992 року та Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Туреччини з розширеного співробітництва від 2 квітня 2004 року.

На сьогоднішній день між Україною та Туреччиною укладено близько 70 міжнародних договорів, тобто можемо стверджувати, що існує чудова договірна база, яка відбиває зацікавленість країн одна в одній і покликана забезпечувати розвиток стосунків між ними серед різноманітних галузей. В україно-турецьких взаєминах увесь цей час були відсутні будь-які серйозні політичні проблеми — приємним є те, що й сьогодні ця теза залишається справедливою і слугує зайвим підтвердженням існування стабільності у наших відносинах.

Саме на цій базі останніми роками відбувається поживлення політичної, економічної, гуманітарної взаємодії між нашими країнами.

Останніми роками Туреччина міцно укріпилася в якості одного з найважливіших торговельних партнерів України. За українськими експертними оцінками, Туреччина сьогодні посідає шосте місце серед основних торговельно-економічних партнерів України (після Росії, Туркменістану, Італії, Німеччини та США); 3-тє місце щодо споживання українських експортних товарів (після Росії та Німеччини), 13-тє місце серед постачальників імпортованих товарів в Україну. У 2005 році у торгівлі з Туреччиною Україна мала найбільше позитивне сальдо серед усіх своїх зовнішньоторговельних партнерів (воно склало 787,2 млн дол.). За оцінками турецьких експертів, Україна зайняла 19-тє місце серед спожива-

чів турецьких експортних товарів й 11-те місце в імпорті товарів до Туреччини.

Туреччина посідає 24-те місце серед 116 іноземних інвесторів в Україні. За даними Держкомстату України, станом на 1 липня 2005 р. в Україні діяло 347 підприємств з турецькими інвестиціями на суму 52,5 млн доларів США (на 1 січня 2005 р. було 50,5 млн дол.).

Щоправда, українські інвестори повільно опановують турецький інвестиційний ринок: обсяги українських інвестицій в турецьку економіку усе ще незначні — за даними Держкомстату України, їхня загальна сума українських інвестицій у Туреччині становить усього понад 2 млн доларів. а у 2005 р. навіть скоротилася (зареєстровано 4 підприємства з українським інвестиційним капіталом, серед яких випускає продукцію лише одне). Хоча в Туреччині функціонує 30 різноманітних представництв та підприємств з українським капіталом (в основному у сфері транспорту, торгівлі та обробки металу).

Набувають розвитку й інші, більш сучасні форми економічного співробітництва, зокрема — спільні українсько-турецькі підприємства, які діють в основному у сфері надання юридичних послуг.

Серед найбільш перспективних інвестиційних турецьких проєктів в Україні — створення мережі нового мобільного оператора «Астеліт» (його послугами вже користуються жителі багатьох міст України). «Астеліт» є спільним українсько-турецьким підприємством, 51 % його акцій належить турецькій компанії «Тюрксель». На першому етапі реалізації цього проєкту турецька компанія інвестувала 250—300 млн дол. У подальшому обсяги інвестування будуть суттєво збільшені: вони спрямовуватимуться на удосконалення технологічної бази послуг і максимального залучення українських користувачів мобільного зв'язку.

Україна і Туреччина мають дуже високий індекс транзитивності і тому використання цього потенціалу має надзвичайно великі перспективи. Сьогодні функціонують поромні переправи Стамбул—Іллічівськ, Стамбул—Одеса, Зонгулдак—Євпаторія—Скадовськ, якими перевозяться не лише українські і турецькі товари, але й товари з країн ЄС та Середньої Азії, з Росії тощо.

На погляд і українських, і турецьких експертів, широкомасштабне двостороннє співробітництво, в т. ч. реалізація спільних проєктів, є цілком реальним у багатьох галузях промисловості. Це стосується, зокрема, енергетики, будівництва нафто- і газопроводів, хімічної, вугільної, лісової, деревообробної і текстильної

промисловості, сільського господарства, транспорту, сфери високих наукомістких технологій, туризму.

Було досягнуто домовленості і налагоджено співробітництво між МВС Туреччини та МВС України і СБУ в сфері підготовки кадрів та обміну досвідом у галузі боротьби з тероризмом.

Значним є потенціал для співпраці двох країн у військово-технічній галузі. Можливості України у цій сфері можуть і повинні активно реалізовуватися на турецькому ринку.

Останніми роками українсько-турецький діалог став ще більш динамічним і змістовним, значно розширилися його межі. Наші відносини на міжнародній арені підтверджують, що в сучасних геополітичних реаліях Україна і Туреччина мають багато спільного. Ми плідно співпрацюємо в рамках міжнародних організацій: ООН, Ради Європи, ОБСЄ, ОЧЕС; маємо міцні партнерські відносини з Туреччиною як членом НАТО. В рамках міжнародних організацій Україна і Турецька Республіка часто виявляються нерозривним тандемом у відстоюванні обоїх інтересів. Крім того, для українських парламентських делегацій, зокрема, в Раді Європи, ОЧЕС, ОБСЄ турецькі колеги є тією дружньою інстанцією, яка, в ході розгляду низки важливих для нашої держави питань, практично завжди віддає свій голос на користь України.

Конструктивне партнерство, яке нині характеризує стан взаємодії між Україною і Туреччиною, охоплює практично всі можливі сфери двосторонніх взаємин, і на кожному напрямі за останні роки досягнуті суттєві результати. Не буде перебільшенням назвати українсько-турецьку співпрацю одним із взірців продуктивної різноплановості у зовнішній політиці України. Кожне стратегічне завдання, яке постає перед Україною, та спроби його реалізації знаходять підтримку і усіляке сприяння з боку Турецької держави. Ми вдячні Туреччині, яка, керуючись політикою «відчинених дверей» у рамках НАТО та виступаючи за відкритість Європейського Союзу для всіх країн, що поділяють демократичні цінності і досягли відповідних критеріїв, є беззаперечним і надійним прибічником курсу України на європейську інтеграцію.

Результати цієї взаємодії свідчать, що дві держави є надійними партнерами, і перспектива розвитку двосторонніх відносин досить приваблива.

Можна також констатувати, що правове підґрунтя розвитку цих відносин досить міцне: вивіреною є договірно-правова, проектна база. Особливо, якщо зважати на ту кількість проектів, яка уже реалізується і буде реалізована в майбутньому в рамках дво-

сторонніх відносин, а також у рамках такої потужної інституції, як ОЧЕС.

До речі, хотілося б торкнутись питання розвитку двосторонніх відносин у контексті завдань, що стоять перед цією інтегруючою організацією. Вона, на наш погляд, окрім того, що покликана створювати сприятливі умови для розвитку національних економічних потенціалів, має бути своєрідним полігоном для опрацювання нових стандартів співпраці. На сьогодні ж її роль поки що зводиться до вирішення локальних, а не глобальних проблем. І хоча її інституціональна структура досить досконала, відповідає загальноєвропейським вимогам, проте дуже рано говорити про те, що дане регіональне інтеграційне утворення виконує свою функцію у повному обсязі.

Історичний досвід показує, що будь-яке інтеграційне об'єднання успішно функціонуватиме за наявності міцного ядра — країн-лідерів, що визначатимуть його розвиток; і за наявності чітко окресленої мети та стандартів, на які мають орієнтуватись учасники процесу. Прикладом тому є ЄС.

Спільні мета і участь України і Туреччини в євроінтеграційних процесах переконує: повернення до європейського дому — це паралельні і взаємодоповнюючі кроки в єдиному напрямку, а це означає тільки одне: дві держави мають всі умови, необхідні для продовження і зміцнення двосторонніх контактів.

У контексті завдань європейської інтеграції перед нами сьогодні стоїть низка завдань: ми маємо довести Європейському Союзу свою здатність збудувати базу динамічного економічного розвитку у регіоні Чорного моря, а досвід побудови взаємин між нашими країнами, напрацьовані механізми економічної взаємодії та наявність розгалуженої мережі багатостороннього співробітництва, глибоке знання проблем та переваг регіону дозволяє нашим країнам уже сьогодні стати надійним його партнером.

З другого боку, Європейський Союз, який виявляє значну зацікавленість у закріпленні та збільшенні своєї присутності в регіоні, демонструє готовність до співпраці з нашими країнами: позитивна динаміка економічного зростання є переконливим аргументом на користь її поглиблення, адже відкриваються нові ринки для товарів та послуг європейського походження.

Крім того, наші країни є з'єднувальною ланкою між Європою та Євразією і саме через співробітництво з нами ЄС може збільшити свій вплив на інші регіони, включаючи Каспійський та Середньоазійський.

Євросоюз виявляє значну зацікавленість у забезпеченні стабільності постачання енергоносіїв. Перспективи використання енергоресурсів каспійського регіону, що дозволить знизити надмірну залежність країн-членів ЄС від поставок з Близького Сходу та знизити видобуток в Північному морі, вимагає від нього приділяти значну увагу проблемі забезпеченню політичної та економічної стабільності в районах, через які пролягають нафтогазові транспортні маршрути.

Але основне наше завдання — переконливо продемонструвати переваги, які зробили б наші країнами бажаними і повноправними членами європейського співтовариства.

Звичайно, добре буде і надалі наповнювати двосторонню співпрацю конкретними справами та проектами, реалізація яких сприяла б зміцненню добробуту наших народів. Проте сьогодні перед нашими країнами постає необхідність вибору альтернативного шляху: ми разом можемо і повинні взяти на себе роль лідерів регіону, поєднаних спільною стратегією — приєднання до загальноєвропейського простору на умовах рівності і повної відповідності європейським стандартам економічної співпраці.

Ми повинні зважати на те, що у сучасному світі недостатньо бути індустріально розвиненими державами: щоб відповідати вимогам домінування слід використовувати технології — атрибути постіндустріальних держав. Ми можемо і повинні разом подбати про те, щоб наші країни стали країнами, здатними згуртувати інших учасників регіональних інтеграційних процесів, і заради цього бути основними носіями ідеї інноваційного за характером економічного прориву.

Ми маємо всі можливості і певні напрацювання у галузі впровадження новітніх досягнень цивілізації, ми співпрацюємо у сфері розробки новітніх технологій і можемо запропонувати світу нові ідеї, які уже сьогодні роблять нас конкурентоздатними. Ми прагнемо економічного прогресу, і це спонукає нас покладатися на спільну синергію зусиль і потенціалів.

Розвиток науково-технічного співробітництва між Україною і Туреччиною, головною метою якого є (поки що) просування розробок прикладного характеру на турецький ринок наукомісткої та високотехнологічної продукції, а також використання дослідної бази та інших можливостей турецької і української сторін, вже сьогодні є важливим напрямом двостороннього співробітництва. Враховуючи науково-технологічний потенціал України, а також те, що Турецька Республіка активно працює в напрямі розширення власної науково-технологічної бази, подальша активі-

зація двостороннього та багатостороннього науково-технічного співробітництва між Україною і Туреччиною може надати істотного сприяння розвитку базових, стратегічно важливих для наших держав науково-технологічних сфер, а також розширенню взаємовигідних економічних відносин.

Протягом останнього часу у цій сфері було досягнуто вагомих результатів, наприклад, організовано Спільний Комітет з питань співробітництва в галузі освіти і науки та Спільну українсько-турецьку лабораторію, яка є єдиним науковим підрозділом такого роду, що успішно функціонує за кордоном на базі турецького науково-дослідного «Мармара-центру» при Раді з питань науково-технічних досліджень Туреччини. Крім того, на міжурядовому рівні було досягнуто принципової домовленості щодо диверсифікації відносин в економічній сфері шляхом активізації співпраці у галузі високих технологій.

Між країнами здійснюється науковий обмін, стажування, навчання. (До цих процесів залучено, зокрема, і Київський національний економічний університет). Ми робимо усе, щоб привести у відповідність до нових стандартів наші освітні системи. І, звичайно, задля розвитку таких форм співробітництва уже сформовано міцну і розвинену договірно-правову базу.

Проте слід акцентувати увагу на тій обставині, що таке співробітництво базується швидше не на спільній стратегії науково-технологічного прориву, а на добрій волі окремих інституцій, чи навіть ентузіазмі окремих осіб.

Скажімо, величезний вплив на розвиток фундаментальних і прикладних досліджень, розвиток взаємовідносин у науково-технічній сфері може справляти Національна академія наук України, проте спільні проекти, які вона реалізує разом з турецькими колегами, виконуються у рамках діяльності ОЧЕС, або фінансуються європейською спільнотою через ЧБТР, і не виходять за прикладні межі. Важко також назвати ці проекти такими, що знаходяться в полі зору держави: вони більшою мірою комерційні, ніж стратегічні. І, як усякі комерційні проекти, вони не відіграють значної ролі на шляху досягнення кінцевої мети, не спричинять кумулятивного ефекту щодо активізації співробітництва у цій сфері.

Наша спільна проблема полягає в тому, що наші прагнення до об'єднання зусиль і досі не знаходять інституційного оформлення. Існування комітетів, і навіть Спеціальних комісій на рівні керівництва держав з розвитку двосторонніх та багатосторонніх відносин у Чорноморському регіоні не виправдовує себе і не

виправдовуватиме доти, доки їхня діяльність не буде підпорядкована спільній інтеграційній стратегії.

Разом з тим слід зазначити: в Україні уже дійшли розуміння того, що інституційне оформлення стратегічних форм співпраці є прерогативою держави. Зокрема формуються інституції, діяльність яких орієнтована на перспективу і підпорядковуватиметься відповідним високим державним установам. Це, зокрема, Агентство України з міжнародного розвитку при МЗС України (аналог TACIS), що створюється нині; Державне агентство інвестицій та розвитку при Міністерстві економіки України. Їм надаються функції розвитку міжнародного співробітництва, перш за все в науковій та освітній сферах, і забезпечення на цій основі інноваційного прориву.

Будемо сподіватись, що ці агентства стануть тими інституціями, які покладуть початок стратегічному співробітництву між нашими країнами, орієнтованому на формування економік за європейськими стандартами.

О. А. Швиданенко, канд. екон. наук, докторант
кафедри міжнародної економіки
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ — ТУРЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Сьогодні Україна як і Туреччина проходить активну стадію розбудови власної економіки, що зумовлює, з точки зору підвищення рівня її конкурентоспроможності та зростання динаміки продуктивності у галузях, необхідність формування ефективної зовнішньоторговельної політики держави. Особливої актуальності цьому надає той факт, що наші держави проголошують експортну орієнтацію розвитку національної економіки, приділяючи розбудові експортного потенціалу країни пріоритетну роль у державній економічній політиці.

Разом з тим навіть досягнення позитивного балансу в торгівлі або збалансованості експорту — імпорту не можуть слугувати